

Etički principi odnosa čovjeka, životinja i prirode u društvu starih Hebreja

Saša Zavrtnik i Damir Žubčić

Uvod

Briga o dobrobiti čovjeka, životinja i prirode u cjelini vidljiva je kroz biblijski starozavjetni zapis u kojem nalazimo zakone i propise s određenom etičkom i moralnom komponentom. U ovom radu bit će prikazani biblijski redci iz Starog zavjeta koji o toj brizi govore izravno ističući pri tom i potvrđujući već spominjane etičke principe prisutne u društvu starih Hebreja. Ukoliko je temeljni etički princip u etici suosjećanje, odnosno empatija, onda možemo vidjeti da je ono prisutno u svakodnevnom životu starih Hebreja. Oni su u svojim počecima bili plemenska nacija organizirana kao plemena nomadskih pastira (Karasszon, 1988.) što govori o svakodnevnoj blizini i bliskosti sa životinjama i drugim živim svijetom. Iz toga proizlazi njihov odgovoran stav prema prirodi i okolišu s kojim su bili u stalnoj interakciji, a isto može (i treba) biti dobar temelj za naše današnje shvaćanje živoga svijeta oko nas i u skladu s tim odnošenja prema njemu.

Zakone su stari Hebreji iščitavali iz Biblije (Vučevac Bajt, 1993., Kaštelan i Duda, 1999.), točnije njenog prvog dijela nama poznatog kao Stari zavjet (Glesinger, 1954.), odnosno iz Petoknjžja

ili Tore što u prijevodu upravo i znači Zakon (Alexander i Alexander, 1989.) Zakonske upute i odredbe nisu bile same sebi svrha (Hughes i Travis, 1985.) nego su sadržavale praktičniji i dublji smisao koji je bio u potpunosti u skladu s prirodnim zakonitostima (Hughes i Travis, 1985., Alexander i Alexander, 1989.). Kroz njih se očituje briga za opće dobro, kao i dobro pojedinca (Glesinger, 1954.) te za dobrobit životinja i drugih oblika života. Moralno gledajući okrutnost prema životinjama je minimalizirana (Mackintosh, 1988., Simmons, 2008.); drži se stav o nemučanju životinja i nanošenja najmanje moguće boli (Simmons, 2008.), a zabranjuje se i svjesno mučenje životinja (Karasszon, 1988., Da-Don, 2004.).

Etički i moralni naputci o odnosu čovjeka i životinja

Stari zavjet u Knjizi Izlaska 23:12 donosi sljedeće: „Šest dana obavljaj svoj posao, ali sedmoga dana od posla odustani, da ti otpočine vo i magarac i da odahne sin tvoje sluškinje i pridošlica.“

Prema hebrejskoj predaji Bog je šest dana stvarao svijet, a sedmi je dan

Saša ZAVRTNIK*, dr. med. vet., (dopisni autor, e-mail: zavrtnik@gfv.hr), Geotehnički fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Varaždin, Hrvatska; dr. sc. Damir ŽUBČIĆ, dr. med. vet., redoviti profesor, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

počinuo, čime je postavljen primjer ljudima o potrebi dana za odmor.

Taj sedmi dan je od Boga određen, blagoslovljen i posvećen. Ali kao što ljudi imaju pravo na odmor nakon šest dana rada, dapače, na njega su i pozvani, tako i radne životinje imaju pravo na odmor. Time Božji zakon pokazuje ljudima kako On vodi brigu o dobrobiti životinja i da oni trebaju voditi brigu o životinjama.

Nadalje, u Knjizi Izlaska 23:5 nailazimo na ovaj naputak: „Ako opaziš magarca onoga koji te mrzi kako je pao pod svojim tovarom, nemoj ga ostaviti: zajedno s njegovim gospodarom moraš mu pomoći da se digne.“ Prema njemu ne može i ne smije se ostati ravnodušan prema patnji živoga bića zbog problema, svađe ili netrpeljivosti koja postoji među ljudima. Unatoč tome potrebno je i životinji i njenom vlasniku priskočiti u pomoć i olakšati im muku u kojoj su se našli. Istaknuto je suosjećanje sa životinjom, ali i s osobom zatečenom u nevolji, bez obzira na okolnosti osobne naravi.

U Knjizi Ponovljenog zakona 22:6-7 stoji: „Ako putem naiđeš na ptičje gnijezdo, sa ptićima ili s jajima, na stablu ili na zemlji, a majka bude ležala sa ptićima ili na jajima, nemoj uzimati majke sa ptićima: pusti majku na slobodu, a ptiće uzmi. Tako ćeš imati sreću i dug život.“ Ovdje je prikazana pronicljivost Božjega zakona koja zadivljuje. Kada bi netko u prirodi naišao na gnijezdo u kojemu se nalazi i roditelj i potomstvo, ne smije ih uzeti, odnosno sve zajedno uništiti. Dapače, još preciznije razloženo, smiju se uzeti samo jaja ili ptići. Razlog tome je očit, a on je taj da se stvorovima, pripadnicima određene vrste, omogućiti daljnje razmnožavanje. Ukoliko bi pohvatali i roditelje i potomke, ne bi imao tko nastaviti prokreaciju. Čak nije dopušteno uloviti samo roditelje jer bi u tom slučaju jaja i ptići, koji sami nikako ne mogu opstati, uginuli, što opet prijeti vrsti. Ovaj jako lijep i sadržajan naputak odiše brigom za živi svijet s kojim su ljudi u suživotu, o kojem ovise, o kojem

trebaju brinuti i kojeg trebaju čuvati. Tako odgovornom i mudrom odnosu prema živim bićima pripada obećanje dugog i sretnog, blagoslovljenog života.

U Ponovljenom zakonu 22:10 također možemo pročitati: „Ne upreži u plug vola i magarca zajedno.“ Ove dvije životinjske vrste nisu iste građe i snage pa nisu kompatibilne za takav zajednički način rada. Zato ih se tome ne bi smjelo izlagati i na taj ih način mučiti (Slika 1.).

Isto tako Ponovljeni zakon 25:4 poučava: „Ne zavezuju usta volu kad vrše.“ Prema biblijskom Novozavjetnom zapisu u Evanđelju po Luki 10:7, kao i onom u Prvoj poslanici Timoteju 5:18, vidimo da svaki radnik zaslužuje svoju plaću. To možemo preslikati na radne životinje pa isto tako reći da životinja koja radi zaslužuje svoju „plaću“. U ovom smislu to može značiti da ne radi gladna, pati i iscrpljuje, dok se hrana nalazi svuda oko nje.

Etički i moralni naputci o odnosu čovjeka i prirode

Gledano u odnosu prema prirodi Knjiga Izlaska 23:10-11 iznosi ovaj naputak: „Šest godina zasijavaj svoju zemlju i njezine plodove pobiri, a sedme je godine pusti da počiva neobrađena. Neka se s nje hrani sirotinja tvoga naroda, a što njoj ostane, neka pojede poljska živina. Radi tako sa svojim vinogradom i svojim maslinikom.“ Zakoni brigu posvećuju i biljnome svijetu, u

Slika 1. Vola i magarca nije se smjelo zajedno zapregnuti kao što to čini ovaj arapski seljak

vezi s čovjekom i životinjama. Zemlja mora počivati, ne biti obrađivana, svake sedme godine kako se ne bi previše iscrpila. Ovo nam je poznato kao takozvano "odmaranje zemlje". Danas, nažalost, to nije slučaj s intenzivnim iskorištavanjem poljoprivrednog zemljišta koje, nakon što se iscrpi i tretira umjetnim gnojivima i pesticidima, može postati previše zagađeno za uzgoj kultura za hranu ljudima i životinjama ili čak sterilno. Ovim se propisom to sprječava. Kroz ovaj napatuk vidi se i briga za one materijalno nesretnije na način da oni na zemlji koja odmara mogu pronaći nešto za hranu. Očituje se i briga za divlje životinje. U prilog razmotrenome idu i redci iz Levitskog zakonika 19:9-10: „Kad žetvu žanjete po svojoj zemlji, ne žanjite dokraja svoje njive; niti pabirčite ostatke poslije svoje žetve. Ne paljetkuj svoga vinograda; ne kupi po svom vinogradu palih boba, nego ih ostavljaj sirotinji i strancu!“ Istaknuta je komponenta socijalne osjetljivosti u odnosu prema ljudima koji su slabijeg imovinskog stanja i nemaju dovoljno za svakodnevni život. Poruka navedenih redaka je da se na ovakav način posvećuje briga svakome.

Zakoni, koji u biti jesu propisi, pravila, naputci i pouke (Tenney, 1977.), vuku svoj temelj iz izvornog stava Hebreja prema postanku i podrijetlu zemlje, života i ljudi. Oni su vjerovali da je izvoriste svega sam Bog, On je Stvoritelj. Prvi redak, prvog poglavlja, prve knjige Biblije kazuje: „U početku stvori Bog nebo i zemlju.“ Uzevši to u obzir smatrali su da je zemlja sa svime što ju nastanjuje Božja svojina, a ljudima je dana na upravljanje. Redci Knjige Postanka 2:7,15 to ovako kazuju: „Jahve, Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša. ... Jahve, Bog, uzme čovjeka i postavi ga u edenski vrt da ga obrađuje i čuva.“ Hebreji su bili svjesni da iznad njih postoji vrhovni autoritet i prema tome treba biti savjestan u odnosu prema prirodi, koje su i sami neraskidivi dio, jer u konačnici imaju kome položiti račun. U Levitskom zakoniku 25:23 i Psalmu

50:10-12 stoji: „Zemlja se ne smije prodati potpuno, jer zemlja pripada meni, dok ste vi samo stranci i gosti kod mene.“ „ta moje su sve životinje šumske, tisuće zvjeradi u gorama mojim. Znam sve ptice nebeske, moje je sve što se miče u poljima. Kad bih ogladnio, ne bih ti rekao, jer moja je zemlja i sve što je ispunja.“

Zaključak

Bit razmatranih Zakona, odnosno napatuka i pouka jest dobrobit životinja i prirode, ali i utjecaj na karakter čovjeka. Mudre izreke 12:10 upućuju: „Pravednik pazi i na život svog živinčeta, dok je opakomu srce okrutno.“ Ova mudrost daje nam iščitati kako briga, isto kao i nebriga, za životinje zapravo odražava osobnost njihovog vlasnika.

Osvrnuvši se na zapis Knjige Postanka 1:31 sve je stvoreno dobrim pa čovjek mora isto tako dobro voditi brigu o prirodi i živim bićima, odnosno ne smije ju uništavati ni zloupotrebjavati. Ove i ovakve principe takoreći održivog razvoja potrebno je promovirati i primjenjivati, jer su stari koliko i sam život, a tiču se našeg opstanka kao i opstanka života, ukoliko ga želimo sačuvati i prenijeti u nama danas poznatom obliku. Glede osobne odgovornosti svakoga od nas prema planetu na kojem živimo i prema nadolazećim naraštajima to možemo ovako izreći: „Stvoreni smo da budemo čuvari zemlje i ako ne čuvamo zemlju, tada ni zemlja neće čuvati nas. Pitanje koje danas trebamo postaviti jest: jesam li ja čuvar zemlje? Ako nisam čuvar zemlje, tada postaje sve jasnije da nisam ni čuvar svoga brata. Ovo je zemlja moga brata, i ako je ne čuvam, ona neće čuvati ni njega ni mene (Geisler, 2005.).

Obzirom na razmatrani sadržaj i spomenutu mudrost, spomenimo ovdje jednu indijansku misao jer su Indijanci, iako u drugom vremenu i na drugom kontinentu, isto tako bili narod itekako u suživotu sa živim svijetom prema kojemu su se odnosili s puno poštovanja i pažnje. Stari Indijanci nam nude jedno iskustvo

koje je uvelike primjenjivo i danas. Ono je rezultat razumijevanja odnosa čovjeka i prirode. To je razumijevanje Indijanac iskazivao kroz duboko poštivanje svega što živi. Za njega ne postoji neživa priroda. Sve je živo: biljke, životinje, ali i voda, kamen, zemlja, zvijezde... Ili kao što je rekao Medvjed Koji Stoji, poglavica Oglala Siouxa: „Mudri su bili stari Lakote, znali su da čovjekovo srce postaje tvrdo kad se udalji od prirode i da nepoštivanje živih, rastućih stvari vodi i nepoštivanju ljudi“ (Jončić, 2004.). Jer, „Što je čovjek bez životinja? Kad bi sve životinje nestale, ljudi bi umrli od velike duhovne samoće. Jer što god se desi životinjama, uskoro će se desiti i ljudima. Sve su stvari međusobno povezane“ (Jončić, 2004.).

Literatura

- ALEXANDER, D., P. ALEXANDER (1989): Biblijski priručnik, Duhovna stvarnost, Zagreb.
- DA-DON, K. (2004): Židovstvo – život, teologija i filozofija, Profil, Zagreb.
- GEISLER, N. L. (2005): Kršćanska etika, Bogoslovni institut, Zagreb.
- GLESINGER, L. (1954): Medicina kroz vjekove, Zora – državno izdavačko poduzeće Hrvatske, Zagreb.
- HUGHES, G. i S. TRAVIS (1985): Biblija u vremenu i prostoru, Duhovna stvarnost, Zagreb.
- JONČIĆ, A. (2004): Mudrost Indijanaca, Nova Akropola, Zagreb.
- KARASSZON, D. (1988): A Concise History of Veterinary Medicine, Akademiai Kiado, Budapest.
- KAŠTELAN, J. i B. DUDA (1999): Biblija – Stari i Novi zavjet bez deuterokanonskih knjiga (Knjiga Postanka, Knjiga Izlaska, Knjiga Levitskog zakonika, Knjiga Ponovljenog zakona, Psalmi, Mudre Izreke, Evanđelje po Luki, 1. Poslanica Timoteju), Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- MACKINTOSH, C. H. (1988): Misli o 5. knjizi Mojsijevoj, Bratski vjesnik, Zagreb.
- SIMMONS, S. (2008): O košer hrani, Jewish Community of Bosnia and Herzegovina. www.benevolencija.eu.org
- TENNEY, M. C. (1977): The Zondervan Pictorial Bible Dictionary, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, Michigan, USA.
- VUČEVAC BAJT, V. (1993): Povijest veterinarstva. Sveučilište u Zagrebu, Veterinarski fakultet, Zagreb.

Sažetak

Ovaj rad donosi prikaz odnosa starih Hebreja prema životinjama i prirodi u cjelini jer su i sami bili nomadski pastiri blisko povezani sa životinjama, bilo pitomima ili onim divljima. Odnosi su razmatrani na temelju Zakona, odnosno naputaka iz Staroga zavjeta, ponajviše iz Petoknjžja to jest Tore. Navedeni Zakoni, točnije propisi i pouke, odražavaju karakter odnosa između čovjeka i životinje te čovjeka i ostatka živoga svijeta. Uz to vidljiv je i karakter samog vlasnika životinje. Taj odnos i karakter trebali bi biti etički i moralno potaknuti, vođeni i oblikovani empatijom. Suosjećanje je bilo, a pozvani i poučeni smo da nam to bude i danas, temelj spomenutih odnosa i stavova koje stvaramo prema živim bićima s kojima koegzistiramo.

Ključne riječi: *etika, empatija, stari Hebreji, dobrobit životinja, odnos prema prirodi*

Ethical principles in the relationship between man, animals and nature among the early Hebrews

Saša ZAVRTNIK, DVM, Faculty of Geotechnical Engineering University of Zagreb, Varaždin, Croatia; Damir ŽUBČIĆ, DVM, PhD, Full Professor, Faculty of Veterinary Medicine University of Zagreb, Croatia

This paper gives an overview of the relationships between the early Hebrews, animals and nature as a whole. These people were nomadic shepherds closely connected to domestic and wild animals. The relationships are examined on the basis of the laws and guidance of the Old Testament, primarily Pentateuch or Torah. These laws, more precisely regulations and teachings, reflect the character of the relationship between man and animal, and between man and the rest of

the living world. Further, the character of the animal owner is also evident. This relationship and the character should be based on ethics and morality, and guided and shaped by empathy. Empathy was the basis of these relations and the attitudes towards living beings we coexist with, and we are invited and instructed to live by them today.

Key words: *ethics, empathy, old Hebrews, animal welfare, relationship towards nature*